

OBRAZ ČLOVEKA, PRÍRODY A PRÁCE V DIELACH SLVOENSKÝCH BÁSNIKOV ROMANTIZMU A REALIZMU

- A) **obraz človeka a prírody v dielach A. Sládkovič – Detvan a P.O. Hviezdoslav – Hájnikova žena (téma, idea, kompozícia, postavy, estetický plán, príroda, motív práce)**
 B) **modálnosť viet a umelecké prostriedky**

A) SLÁDKOVIČ - DETVAN: Andrej Sládkovič - Braxatoris vlastným menom. Najlyrickejší spomedzi štúrovcov, študoval na gymnáziu v Krupine, neskôr na lýceu v BS, na univerzite v Halle (kde sa zoznámil s filozofiou Hegela), pôsobil ako evanjelický kňaz, v roku 1840 sa zapojil do všetkých aktivít štúrovcov, do revolučných bojov sa nezapájal, pretože to bolo proti jeho mierumilovnej povahe, ale podporoval revolučné aktivity príležitostnou poéziou. Silným inšpiračným zdrojom jeho tvorby bol osobný najmä citový život, počas štúdia v BS sa zaľúbil do Márie Pišlovej, zoznámil sa s ňou ako chudobný študent, ktorý doučoval slabších študentov v bohatých meštianskych rodinách. Učil aj ju, počas jeho štúdií v Halle sa na nátlak rodiny vydala za bohatého perníkára, venoval jej básnická skladbu *Marína*.

DETVAN: 2. umelecký vrchol Sládkoviča, básn. skladba dejovo zo 14. stor. je rozdelená na 5 spevov, zobrazuje ľud ako „špatnokrásny“ – vie o jeho tmavých stránkach, no verí, že mravné tradície a spolužitie s prírodou ho zachráni pred skazou. Vidí základ národa, ktorí sa prebojujú k slobode a samostatnosti mravné hodnoty ľudu (čestnosť, smelosť, sebedôvera, hravosť, istota, hrdosť, pracovitosť). Všetky konflikty sa vyriešia v prospech ľudu. Je zobrazený idealistický. Obracia sa k ľudu, ako k záruke lepšej spoločnosti. Poukazuje na krásu kraja, šikovnosť, zručnosť ľudských umelcov, zvyky. Jednoduchý ľud sa netrasie pred budúcnosťou, ak má svoju hrdosť. Detvan vznikol ako reakcia na neprestávajúce maďarské útoky, preto tu vyzdvihuje slovenský národ ako taký: 1) *vlastnosti národa* (prostr. hrdinu Martina Hudcovie – spravodlivý, nedovolí ubližovať silného slabšiemu, odvážny a smelý – zverbovať do čierneho pluku, láska k vlasti – zverbovať len s vrkočmi a krpcami, pravdovravnosť, úprimnosť, čestnosť – ide sa priznať o zabití sokola), 2) *vyzdvihuje krásy SVK* (dej v detvianskej prírode), *poukazuje, na to, že Slováci sú rovnocenný národ s hociktorým iným teda aj s Maďarmi*, 3) *kultúru národa* (tradície a zvyky, vyzdvihuje remeslá pre šikovnosť i tradičnosť). Báseň je úzko spätá s ľudovou slovesnosťou, hlavné postavy Martin a Elena sú ľudové typy, obraz mravnej sily a záruka národnej budúcnosti. Detvan je pokračovaním *Maríny*, svoju ľúbosť k *Maríne* autor prenáša na slovenský kraj. Autor opisuje krásu kraja, hory, Poľanu, lúky, dedinu, odev dievčat, Martinov odev, jeho postavu, hru na fujare, Martinov boj so zbojníkmi.. Sládkovič po prvý raz predstavil slovenský život. Zobrazil dedinský typ mládenca s úprimnými citmi, bojovného a milujúceho, dôverčivého a smelého. Dej nemá v sebe nič nápadne hrdinské, ale ani prehnane vykrášené. Sládkovič je presvedčený, že silu netreba hľadať vo veľkých dejoch minulosti, najistejšia je opora v prítomnosti. Zo Sládkovičovej dôvery v ľud pramení jeho národná hrdosť, volá do svedomia svojich vrstovníkov, ktorí sa hanbia za svoj pôvod. V závere básnickej skladby vyslovuje Sládkovič nádej, že jeho dielo prebudí aj národne ľahostajných.

Téma: Romantický príbeh Martina, v ktorom autor stelesnil ideálne črty slovenského ľudu. Presvedčenie o jeho schopnostiach a vieru v jeho lepšiu budúcnosť.

Idea: Autor nám podáva dôkaz o smelosti, schopnosti a oddanosti slovenského ľudu. Ospevuje prírodu a spolunažívanie ľudí s ňou i ľudí navzájom.

Forma: Lyricko-epická skladba obsahujúca 250 strof napísaných typickým sládkovičovským 10-verším s množstvom umeleckých prostriedkov

Rým: V 1-4. verši je použitý striedavý rým (abab). V 5-6. verši je združený rým (aabb). V 6-10. verši je obkročný rým (abba).

Postavy:

Kráľ Matiaš predstavuje kráľa Mateja Korvína, ktorý vládol v 15. storočí.

Martin Hudcovie je mladý šuhaj - pastier, narodený pod Poľanou na dedine menom Detva. Martin sa dostáva ustavične do

nového prostredia, do styku s novými postavami, do rôznych situácií, v ktorých sa vyhaňuje jeho charakter.

Elena je Martinova milá, miluje Martina.

vedľajšie postavy napr. Martinov otec, bača.

Jazykové prostriedky: Autor využíva množstvo básnických prostriedkov. Napríklad epiteta (strojná Elena,...), metafory (vietor duje horou,...), básnické otázky: (A zrezať tieto vrkoče vranie?...).

Dej: Skladba obsahuje 5 spevov: MARTIN, DRUŽINA, SLATINSKÝ JARMOK, VOHLADY, LAPAČKA.

1. SPEV – MARTIN: uvádza hl. hrdinu – pastier *Martin Hudcovie*, opisuje jeho narodenie, premenu z chlapca na statného mládenca, jeho záľuby. Už tento spev naznačuje jeho zmysel pre spravodlivosť – valaškou zabije kráľovského sokola, ktorý lovil zajacov „*mal sa do mňa dať, rovného súpera si hľadať.*“ V náznakoch sa dozvedáme, že ľúbi *Elenu*. Sú tu tiež opisy podpoľanskej krásnej prírody a ľudu.

2. SPEV – DRUŽINA: – Martin s kamarátmi, valachmi pri vatre, pri speve, zvukoch fujary a gájd sa dozvie, že sokol, ktorého zastrelil, patril kráľovi. Zbojníci uniesli Elenu, Martinovu milú, ktorá išla do lesa hľadať Martina. Martin vyslobodil Elenu z rúk zbojníkov a jedného z nich zabil. S Elenou sa dohodli, že sa stretnú na Slatinskom jarmoku. V tomto speve sú veľmi významné úvahy o ľudovom umení o šikovnosti ľudu, čo je zárukou veľkej budúcnosti, ktorú svety

nám závidieť budú.

3. SPEV – SLATÍNSKY JARMOK: pestrý obraz Slatínskeho jarmoku, kam prichádza aj *kráľ Matiš* – *Matej Korvín*. Martin sa mu ospravedlní, že zabil jeho sokola a vyjde najavo, že zabil aj zbojníka. Kráľovi sa páči Martinova smelosť a statočnosť. Kráľ mu daruje koňa a kantáre (výstroj).

4. SPEV – VOHLADY: Dej sa odohráva v noci, keď Elena čaká na Martina a hrá na drumbli. Vtedy k nej príde mladý vojak (preoblečený kráľ) a nadbieha jej (ponúka jej prsteň). Tu sa prejaví Elenina vernosť. Keď príde Martin, vojak kapituluje, pretože vidí, že Elena je beznádejne zaľúbená do Martina. No Martin aj v ľúbostnom opojení cíti čas skorého odlúčenia. Stretávame sa tu s Elenou a jej úprimnou láskou, ktorá je v protiklade so záletníctvom Matiša.

5. SPEV – LAPAČKA: obraz veselého i tragického verbovania na dedine na Detve, prichádzajú i po Martina s rozkazom od kráľa, ktorý si ho obľúbil. Martin predstavuje ako hrdý, uvedomelý vlastenec. Išiel, len si vyprosil nechať si kroj, vrkoče, valašku a fujaru. Kráľ mu to povolil a tešil sa, že bude mať takého statného a odvážneho chlapca vo svojom obľúbenom Čiernom pluku. Z dedinského mládenca- ľubiaceho, spravodlivého, čestného sa stáva bojovník proti zlu a zástanca utláčaných. Elena a Martin sú stelesnením sily a krásy slov. ľudu.

A) HVIEZDOSLAV – HÁJNIKOVA ŽENA: Narodil sa vo Vyšnom Kubíne, študoval na gymnáziu v Miškovci a v KK, právnickej akadémii v Prešove. Po skončení štúdií pracoval v DK na súde. Roku 1879 odišiel do NO, vytvárajúc vrcholné diela. Napokon sa vrátil do DK, kde prežil vojnové roky. Mladý básnik si roku 1875 zvolil pseudonym Hviezdoslav, ako by aj tým chcel naznačiť, že sa vo svojej poézii pokúsil objasniť celý vesmír od zeme až po hviezdy. V jeho poézii sa výrazne odzrkadlili základné kľúčové problémy literárneho procesu z obdobia realizmu. P. O. Hviezdoslav prebásnil do slovenčiny významné diela svetových básnikov. Prekladal zo slovanských literatúr, z nemeckých, z maďarskej a z anglickej svojho obľúbeného spisovateľa Shakespeara, a to Hamleta a Sen noci svätôjanskej.

HÁJNIKOVA ŽENA: Hviezdoslav zdôrazňuje kontrast medzi svetom chalúp a kaštieľov, medzi morálkou ľudu a šľachty. Často prerušuje dej úvahami (reflexiami), v ktorých sa zamýšľa nad rozdielmi medzi svetom pánov a ľudu, uvažuje o šťastí a o spoločnosti. Dôležité miesto zohrávajú opisy krásnej oravskej prírody. Úvod i záver skladby je oslavou prírody. Známe sú úvodné verše, ktoré majú názov „Pozdrav“. V Pozdrave vyjadruje svoj obdiv prírode, ktorá človeka uzdravuje, oživuje, pomáha mu zabudnúť na žiaľ a obnovuje jeho nádeje. Jeho reč je veľmi ťažká a zložitá, ale tu spočíva nádhera jeho poézie. Dielo je oslavou života uprostred hornooravskej prírody, zobrazuje zásadné rozdiely v ponímaní základných životných otázok, rozdiely v postoji k práci i v morálke. V úvode i závere autor oslavuje prírodu: *Pozdravujem vás, lesy, hory, z tej duše pozdravujem vás!* Príroda je súčasťou deja, niekedy predznamenáva priebeh nasledujúcej udalosti (napr. obraz rúbania lesa predznamenáva zvrät v živote Hanky a Michala). Opis prírody okolo hájovne tvorí súčasť kontrastu chalupy a kaštieľa: hájovňa – chránená lesomkaštieľ – na strmom brale, oddelený od ostatných. Lyrické časti tvoria opisy prírody, cez vzťah k prírode autor charakterizuje: po Artušovi ostáva pri hájovni zlomený konár; autor prírodu personifikuje (napr. jedlica zatlieska vetvicami); patria sem autorove reflexie o šťastí, zlobe, o vzťahoch pánov k ľudu, o reči ľudu. Autor sa jednoznačne stavia na stranu ľudu, vyzdvihuje jeho mravnosť (Hanka chráni svoju česť, odmieta záletníka Artuša a jeho dary); vyzdvihuje pracovitosť (Michal dbá o les a zvieratá, poctivo pracuje, chráni les pred pytlíkmi); vyzdvihuje lásku mladých manželov; obviňuje Artuša: pán začal; odsudzuje nemorálnosť pánov, ktorí nemôžu byť vzorom pre ľud a ešte aj narušajú pevné základy ich morálky, označuje ich za príživníkov a odsudzuje za záhalčivý spôsob života; smrťou Artuša predznamenáva zánik tejto spoločenskej vrstvy. V diele sa nachádzajú: a) romantické prvky: príroda, bohaté opisné a reflexívno – lyrické vsuvky, mocný citový život hrdinov, ľudský život spätý s prírodou b) realistické prvky: úloha šľachty v národnom spoločenstve, dôraz na detailné zobrazovanie niektorých predmetov, diferencovanie postáv vlastnou rečou.

Žáner – veľká lyricko-epická skladba

Námet - ťažký a neopakovateľný životný osud jednej slovenskej rodiny z dediny.

Téma – *hlavná*: život zemanov a chudobného ľudu a *vedľajšia*: Čistá láska medzi Michalom a Hankou.

Idea – autor rieši konflikt medzi prostým a chudobným ľuďom a veľkomestskými pánmi. Oslava slovenského ľudu, prírody a kritika šľachty. Viera v obrodu národa cez zdravé ľudové vrstvy a odsúdenie odcudzenej šľachty.

Kompozícia – 15 kapitol. Dej sa dramaticky stupňuje. Epické časti sa striedajú s lyrickými, kde sú opisy prírody.

Časové zaradenie diela a jeho prostredie – 2. polovica 19. stor. v prostredí oravskej prírody (Podvršie – horáreň) - dedina, odkiaľ obaja pochádzajú a kde žijú Hankini rodičia

Konflikt – pokusy mladého Artuša Villániho zviest' Hanku Čajkovú, ženu hájníka Miška.

Motívy - ľúbostný, mravný, zhýralecký, motív záchrany života

Charakteristika hlavných postáv:

Michal Čajka – mladý, čestný, pracovitý, svedomitý, hrdý, sebavedomý, miluje svoju ženu Hanku a prírodu, je šťastný, že Hanku získal, zodpovedný, racionálny, charakterný, má srdce, plní si vzorne povinnosti, pri konflikte s Artušom ho rešpektuje

Hanka Čajková – mladá, krásna, milá, verná, pozorná, obetavá, žensky rozmarná, má veľa pytačov, no čaká len na Michala, naučená robiť, krásna, Artuš je jej svojím nadbiehaním protivný, je dôverčivá, nežná a starostlivá matka

Artuš Villáni – sebecký, panovačný, nemravný šľachtic, bezohľadný, prevažujú u neho záporné vlastnosti, nie je zvyknutý na odmietnutie, naznáša prehru, k mužom sa správa veľkopansky

Jazykové a umelecké prostriedky: prirovnanie – z dosák jedľových jak papier bielych, ... zdobnenina – záhradôčka, ... epiteton – v zhubných vášni, ... novotvary (čechimlad'), právnické termíny (prísediaci), pleonazmus (pozdravujem vás lesy, hory) – zároveň apanastrofa, apoziopéza (pán Artuš bol vo vytržení), expresionizmy – deminutíva (kvietky, záhradôčka), pejoratíva (mamľas, ochlasta), elipsa (čo nohy mladé – všetko na ne), skracovanie (tys', kto', preds'), klimax (mŕtvie bôľ, slabnú putá, tlak voľneje, oživujú nádeje), antiklimax (vy k žitiu privediete, vzkriesite, zotrváte, vyliečite z rán).

Dej: je dynamický, bez odbočení, končí sa ľudským zmierením (nie spoločenským), autor dej spomaľuje úvahovými a opisnými úvodmi kapitol a piesňovými vložkami; dej je gradovaný tromi príchodmi Artuša, vrcholí jeho smrťou a súdom.

DEJ: Po smrti starého hájnika sa jeho syn Michal Čajka vyberie do kaštieľa, aby poprosil majiteľa panstva starého zemana Villániho o miesto po otcovi. Pán ho prijme do služby. Michal sa ožení s Hankou, dievčinou z dediny, ktorá je z majetnej rodiny. Hanka odišla s Miškom na Podvršie. Celá príroda víta Hanku, mladú pani Čajkovú. Mladí zaľúbenci žijú uprostred krásnej prírody šťastne a spokojne. Do ich života však zasiahne Artuš Villáni, syn starého Villániho. Hanka raz prala šaty v potoku, vtedy ju uvidel Artuš so svojim sprievodcom Jančim. Zapáčila sa im, a odvtedy ju začali prenasledovať. Hanka je však slušná žena, a preto ho odmietla. On si vymyslí podlý plán. Usporiada poľovačku, aby si bol istý, že Michal nebude doma, a vyberie sa za Hankou do hájovne. Hanka v sebaobrane Artuša zabije nožom. Po poľovačke Miško utekal k svojej chalupe, kde našiel úbohú Hanku a mŕtveho Artuša. Prinútil ju odprisahať, že nikomu neprezradí, kto ho zavraždil. Onedlho prišli poľovníci a našli mŕtveho Villániho. Miško im oznámil, že ho zabil on, lebo chcel ponížiť jeho ženu. Zviazali ho a chceli odviesť. On sa však sám na druhý deň šiel udať k súdu. Hanka sa vráti k rodičom, ale aj oni sa od nej odvrátia. Otec jej neustále vyhadzuje Miškovu vinu na oči. Hanka sa napokon od žiaľu a výčitiek svedomia pomáti. Odíde z domu a túla sa po okolí. Po roku prišiel deň posledného pojednávania. Miška sa pýtajú sudcovia, či ten čin naozaj vykonal on a nie niekto iný. Jedni svedkovia ho obviňujú, iní bránia. Keď obhajca prednesie dojímavú reč na Michalovu obhajobu, zrazu vstúpi Hanka. Prizná sa, že Artuša zabila ona, nie Michal. Súd ich oboch oslobodí a Michal si odvádzajú svoju pomätenú ženu. Raz v noci sa strhne silná búrka a rozvodnená rieka odnesie most. Michal sa vybral von a vidí, čo sa stalo. Zrazu zbadá, ako sa k rieke rúti koč. Zakričal na kočiša, aby zastavil, a tak cestujúcim zachránil život. V koči sedel i starý pán Villáni. Myslel si, že Michal chce za odplatu peniaze, ale on túžil počuť slová odpustenia pre seba i svoju ženu. Villáni im odpustí a Miško s Hankou sa znova vrátia do hájovne. Hanke sa po čase narodí syn Janko a ona vyzdravie. V lese i v hájovni opäť zavládne pokoj a mier.

POROVNANIE:

Sládkovič a Hviezdoslav boli zástancami dvoch rozličných literárnych prúdov. V ich tvorbe nájdeme motív, ktorý obaja použili vo svojich dielach Detvan a Hájnikova žena. Je to motív ľudu, prírody a práce. Obaja kombinujú romantické a realistické prvky. Sládkovič bol predstaviteľom štúrovskej generácie, čiže slovenského romantizmu. Hlavný hrdina sa cíti opustený, zbytočný a svoju odcudzenosť sa snaží prekonať nejakým veľkým činom. Hviezdoslav je predstaviteľom prvej vývinovej fázy slovenského realizmu. Autori tohto prúdu sa zameriavajú na skutočné zobrazenie života a riešia otázku zemanstva. Rozdiel v stvárnení ľudu v tvorbe Sládkoviča a Hviezdoslava spočíva v tom, že Sládkovič ako predstaviteľ romantizmu všetko idealizuje. Martin predstaviteľ ľudu a kráľ Matej, predstaviteľ panstva, žijú v zhode. Ich konflikt sa rieši pokojne a bez problémov.

Sládkovič poukazuje len na dobré stránky ľudu, na jeho schopnosti a silu, ktoré sú zárukou lepšej budúcnosti. Ale Hviezdoslav na rozdiel od Sládkoviča odhaľuje ich sociálne korene a príčiny. Aj riešenie konfliktu v Hájnikovej žene je iné. V nej trestá pohoršená žena v sebaobrane násilníka smrťou. Konflikt je zložitejší a riešenie reálnejšie. Trpí za to ona – pomätenie, ale aj jej muž, ktorý berie vinu na seba. Básnik zakončuje dielo šťastne, napriek tomu, že to je prvkom romantizmu a nie realizmu.

Obaja spisovatelia, Sládkovič i Hviezdoslav si za úvod svojich diel zvolili opis malebnej slovenskej prírody, v ktorej žili hlavní hrdinovia Martin Hudcovie a Michal Čajka. Martin a Michal sú mladí slovenskí junáci, predstavujúci slovenský národ, ktorý bojuje za slobodu a spravodlivosť. Martin sa narodil v dedine Detva, obklopenej vysokou Poľanou. Už od malička bol zžitý s prírodou, čo autor vyjadril slovami "...po prvý raz oči šuhaj roztvorí, čo vidí? Výsost' Poľany hory..." Michal pochádza z malej horárne, učupenej v oravských lesoch - pod Babou horou. Obaja junáci by si nevedeli predstaviť život bez radosti z krásnej prírody. Michal sa po smrti otca stane hájnikom. Ožení sa so svojou milou Hankou, ktorá mu je vernou, milujúcou manželkou. Sládkovič predstavuje svojho Martina ako smelého mládenca, za ktorým sa "driečne Detvy dievčiny..." len tak obzerajú. Jemu najviac učarila Elena, ktorá mu bola vernou a oddanou družkou. Aj kvôli Hanke a Elena sa Martin a Michal dostanú do rozporu so svojimi pánmi. Martin sa vyberie na starú Poľanu, kde pozoruje život okolo. Vidí, ako "...nad horou letí sokol jarabý, na vysoký on hrá sa let, mladúšik zajac hore pozerá, pozerá zas dol,..." zrazu sa Martin strhne a zabije valaškou loveckého sokola, ktorý patrí kráľovi Matiašovi. Usmrť aj zbojníka, postrach kraja, ktorý uchvátil Eleny. Na jarmoku sa Martin kráľovi smelo ospravedlní, kráľ mu odpustí a daruje mu koňa - vraníka. Práve v tomto Martinovom čine sa odzrkadlila jeho rozhodnosť a nebojácnosť postaviť sa pred samotného kráľa. Kráľ

chce spoznať Martinovu Elenu, príde večer na vohľady, ale Elena si bráni svoju lásku k Martinovi a odolá kráľovým zvodom. Kráľ neskôr pozve Martina do povestného čierneho pluku. Martin najprv nechce prijať túto ponuku, lebo "...Pod Poľanou mi prvý svet svitol, aj s ňou som rástol a s ňou som kvitol, ona je kus mojej duše...", ale keď mu kráľ dovolí ponechať si svoje vrkoče, fujaru, valašku, symbol slovenského národa a milú Elenu - súhlasí. Sládkovič vykreslil v Martinovi človeka, ktorému sú bližšie skaly, hory, Poľana, teda príroda - než spoločnosť a jej potreby a autor cíti, že v tomto ľude je zárodok mocného budúceho života národa. Do postavy Eleny a Martina autor prevtelil kus seba a svojej milej, čo však vôbec nie je cítiť. Hviezdoslav sa viac zamerával vo svojom diele na konflikt medzi Michalovou ženou Hankou a pánom Artušom Villánim. Ich konflikt vyústi do tragického záveru, kde Hanka zabije Villániho, ktorý sa pokúša znova pripraviť Hanku o česť. Tu sa Michal prejavil ako nežný, ale aj vznetlivý človek vo vzťahu k Hanke, čestný a neznášajúci ponížené plazenie sa pred pánskou vrchnosťou a vzdorujúci pánskej spupnosti. Autor zobrazil v Michalovi sebavedomého a čestného človeka, ktorý svojimi vlastnosťami predstavuje protipól nemorálnosti a povahovej pokrivenosti Villániho. Sládko-vičov Detvan je prvý základ realistického vývinu, v ktorom neskôr pokračoval Hviezdoslav. Sládkovičovo dielo sa končí ospievaním slobody, Hviezdoslav sa v závere lúči s lesmi - prírodou, v ktorej žil.

Detvan: Dej skladby Detvan je umiestnený do čias kráľa Mateja Korvína a miestom deja je Detva. Básnikovi nešlo o odkrývanie minulosti, ale o pohľad do súčasnosti a o jej hodnotenie. Dej skladby je jednoduchý a niet v nej veľkých konfliktov. Ústredný konflikt tvorí Martinov čin - zabitie sokola kráľa Matiáša a jeho smelá cesta za priznaním. Spisovateľ vyriešil tento konflikt zmierlivo - kráľovi sa zapáčila Martinova smelosť, prijme ho do svojich služieb. Sládkovič v Martinovi predstavil typ uvedomelého a hrdého vlastenca - je schopný vstúpiť do služieb kráľa, ale len s podmienkou, ak si bude môcť ponechať to, čo tvorí jeho ľudový a národný svojráz.

Hájnikova žena: Základný konflikt v diele vyrastá z dobového rozporu medzi šľachtou a ľudom, šľachta žije z mozoľov ľudu a predsa ním pohŕda. Páni si myslia, že keď im patria aj lesy aj polia, že im musia patriť aj ľudia. Preto zhýralec Artuš Villányi ml. siahne na česť mladej Hanky. Hviezdoslav však ukončil skladbu zmierlivo (Starý pán odpustil Hanke vinu a v horárni Čajkovcov opäť je pokoj. Miško zachránil Villányimu st. život.) Zmierlivé ukončenie volil Hviezdoslav preto, lebo jeho túžbou bol ľud čestný, šťastný, schopný prekonávať panské nástrahy.

B) MODÁLNOŠŤ VIET: spôsob vyjadrovania postojov hovoriaceho k vypovedanej skutočnosti. Vety sa od seba odlišujú nielen gramatickou organizáciou, ale aj modálnou platnosťou. Rozlišujeme tri druhy modálnosti:

- *Postojová modálnosť:* základná, objektívna, konštitutívna modálnosť. Závisí od komunikačného cieľa hovoriaceho v tom, že hovoriaci gramatický model vety pri jeho realizácii vo výpovedi využíva na prosté oznámenie alebo na otázku, rozkaz a želanie. Postojová a istotná voluntatívna vyjadrujú postoj hovoriaceho k významu hotovej výpovede.
- *Istotná modálnosť:* hovoriaci ňou vyjadruje presvedčenie o stupni platnosti výpovede.
- *Voluntatívna (vôľová) modálnosť:* hovoriaci ňou podáva dej výpovede ako možný alebo nevyhnutný.

Pri tvorbe viet vyjadrujeme k obsahu vety rozličné postoje, upravujeme obsah vety ako možný, alebo nevyhnutný, vyjadrujeme presvedčenie o jeho pravdivosti. Postoj hovoriaceho k vypovedanej skutočnosti možno vyjadriť štyrmi typmi viet:

- 1) **Oznamovacia:** spôsob: a.) oznamovací b.) podmieňovací Prídem. Prišiel by som. Hovoriaci ňou podáva obsah vety ako správu, informáciu, konštatovanie. Má klesavú intonáciu.
- 2) **Opytovacia:** opytovacie zámeno, slovosled Už neprídeš ? Kedy prídeš ? Opytovacia veta v básni je básnickou otázkou, z hľadiska rétoriky, v prejave rečnícka otázka. Otázka je výzva hovoriaceho adresátovi na zistenie platnosti výpovede (či platí, alebo nie, zisťovacie otázky) alebo je to výzva na doplnenie výpovede hovoriaceho v daktorom bode, ktorý hovoriaci všeobecne neznal iba opytovacím zámenom (doplňacie otázky). Intonácia môže byť klesavá aj stúpavá.
- 3) **Rozkazovacia a žiadacia:** rozkazovací spôsob, neurčitok Otvorte ! Otvoriť ! Rozdiel medzi rozkazovacími a zvolacími vetami je v tom, že v rozkazovacej vete je vždy sloveso, vo zvolacej nie je. Rozkazovacie vety vyjadrujú vôľu hovoriaceho najzreteľnejšie. Vyjadrujú výzvu adresátovi, aby niečo robil alebo nerobil. Intonácia je klesavá. Rozkaz sa môže vyjadriť podmieňovacím spôsobom (Keby si netáral), neurčitkom (Počkať), neslovesnými 1-člennými vetami (Pokoj s ním), oznamovacím spôsobom (Dáš tomu pokoj, Si tam ticho). Okrem zreteľného rozkazu/zákazu sa imperatívom vyjadrujú aj iné vôľové odtienky bez naliehavosti rozkazu, napr. povzbudenie, prosba, predpis, rada, návod... pri týchto odtienkoch sa za rozkazovacou vetou nemusí písať výkričník. Dívaj sa pred nohy, hlava sa nezakrúti.
- 4) **Želacia:** oznamovací spôsob, podmieňovací spôsob Že sa mi neutopia. Želacie vety sú výzvy, aby sa niečo stalo, alebo nestalo. Na rozdiel od rozkazovacích viet sa želacie vety spravidla neobracajú na určitého adresáta (osobu, zviera). V želacích vetách hovoriaci vyjadruje vôľu zmiešanú s citom. Cit je príčinou, že došlo k výzve. K želacím vetám patria pozdravy, kľatby a zariekania. Intonácia je klesavá. Napr. Bárš by bolo po tvojom.

B) UMELECKÉ PROSTRIEDKY: delia sa na **trópy** (nepriame pomenovanie, prenesený význam – metafora, metonymia, symbol, prirovnanie) a **figúry** (štylistické figúry – anafora, epifora, epizeuxa, elipsa, apostrofa...)

1. **metafora:** obrazné pomenovanie, vzniká prenášaním vlastností na základe vonkajšej podobnosti (*víba je hustý dážď*), **genitívna metafora** (*pardál smiechu*)
2. **metonymia:** prenášanie vlastností z jednej veci na druhú na základe vnútornej súvislosti (*škola ide do kina, živiť sa perom*)
3. **epiteton:** básnický prívlastok, obrazné pomenovanie, ktoré obsahuje aj citový význam (*zlatý kúkol'*)
4. **personifikácia:** zosobnenie, prenesenie ľudských vlastností alebo činností na neživé predmety, rastlinám, zvieratám - neživým predmetom sa pripisujú ľudské vlastnosti (*vietor sa hneval*)
5. **prirovnanie:** obrazné pomenovanie, pri ktorom 1 predmet prirovnávame k inému, porovnávanie 2 vecí na základe spoločnej vlastnosti (*obloha sa zohýňa šťa biedna mať*)
6. **alegória:** inotaj, utajený zmysel, autor nevysloví svoj názor priamo
7. **anafora:** opakovanie rovnakého slova na začiatku veršov alebo viet
8. **epifora:** opakovanie rovnakého slova na konci po sebe idúcich veršov
9. **epizeuxa:** opakovanie tých istých slov za sebou v básni alebo próze (*horí ohník horí; láska, láska*)
10. **hyperbola:** zveličovanie, nadsádzka (*rozmetá svet hrbou pliev; tak sa zľakla až sa zotmelo*)
11. **oxymoron:** spojenie nespojitelných vecí (*bledě jasná, jasně bledá, zdravý nemocný*)
12. **perifrása:** nepriame pomenovanie (*Tatry synu* namiesto Slováka)
13. **inverzia:** obrátený slovosled, básnik ho robí kvôli rýmu
14. **kontrast:** opozícia, protiklad